

STUDIU CRITIC vs PANEGIRIC

De la început trebuie să mărturisesc că lectura cărții Monicăi Dușan, **Simbolic, metafizic și monumental în proza lui Mihail Diaconescu**, Ed. Magic Print, Onești, 2014 a fost o probă ca să nu zic un supliciu. Mai întâi, un adevărat fior mi-a trezit titlul, destul de pompos, și masivitatea cărții (412 pagini, format mare “academic”, dar și organizarea discursului critic, un adevărat labirint de capitole, subcapitole, paragrafe). Treptat lectura mi-a “*revelat*” (un cuvânt suprasolicitat, adevărată obsesie a autoarei) și alte cauze care au făcut din lectură un chin.

Pentru ca încercarea de recenzare a cărții să nu se contamineze de logoreea care bântuie prin paginile ei, mă voi strădui să fiu concis și aplicat, formulând aprecieri, favorabile sau mai puțin favorabile, punctuale, pentru fiecare capitol al monografiei.

Autoarea își prefațează cartea cu “o necesară mărturisire”, plină de justificări pentru alegerea subiectului, mărturisire care de la un punct încolo devin retorică goală (vezi p.9). Aici se prefigurează tonul apologetic și *cornul ... superlativelor*. Blocul ideatico-frazeologic e fragmentat în propoziții-aliniat pentru a da greutate celor afirmate. Din mărturisirea autoarei am reținut: “Apelând însă la argumente, la exemple, la demonstrații, la citate semnificative, uneori foarte ample, și la organizarea specifică a monologului meu auctorial, cred că am trecut, măcar uneori, dacă nu totdeauna, de la pasiune, entuziasm și subiectivitate la mult dorita obiectivitate critică.” Să vedem!

Monografia începe cu un capitol despre “Simbolism și neosimbolism”, un scurt compediu (scuzați pleonasmul!) despre simbolism. Autoarei i se poate imputa o mică amnezie: din *lunga listă* de autori și opere din literatura universală și română lipsește Charles Baudelaire. În finalul listei este introdus și al nostru romancier, Mihail Diaconescu pe care Monica Dușan îl consideră, cu tărie și convingere, un scriitor (neo)simbolist. Judecata critică a Dsale pornește de la o premisă falsă. Nu există romancier de top din secolul al XX-lea care să nu recurgă la simboluri pentru construirea tramei romanului său și încărcarea lui cu anumite semnificații, dar pentru acest fapt nici Joyce, nici Thomas Mann, nici Bulgakov, nici Nabukov, dar nici Hesse, Umberto Eco n-au fost încorporați batalionului simbolismului istoric. Până una alta, Monica Dușan uită că simbolismul la care se referă nu se reduce doar la folosirea simbolului. Autoarea monografiei susține că “pădurea de simboluri” a făcut ca romanele lui Mihail Diaconescu să producă “o mutație definitivă (s. în text) în arta epică românească. [...] au dat o direcție nouă literaturii moralizatoare și romanului de idei românesc și european.” (cap. “Preocuparea pentru simboluri susține puterea de atracție a romanelor”).

În cele cinci pagini și jumate ale cap. “Note sumare despre volumele monografice dedicate până acum personalității și operei lui Mihail Diaconescu” sunt amintite câteva studii despre opera scriitorului, numele fiecărui autor fiind însoțit de o carte de vizită redactată de Monica Dușan. Desigur că fiecare din cei enumerați sunt profesioniști în domeniul pe care îl reprezintă, dar ne supără cerneala și grafia

cu care sunt întocmite aceste “cărți de vizită”. Toți cei care au scris despre opera diaconesciană, indiferent de ce și cum au scris, indiferent de ocazia cu care au scris ori de metologia folosită, sunt “eminenți”, “savanți”, “critici și interpreți de mare profunzime și rafinament”. Iată o singură monstră: Ilie Bădescu “este una din cele mai importante personalități din întreaga istorie a culturii române și europene.”

Această primă parte – așa consider primele patru capitole – se încheie cu un capitol al cărui rost este, în ideea autoarei, să demonstreze că Mihail Diaconescu este “Scriitorul integral” al literaturii noastre. După un fel de introducere, capitolul respectiv are șapte subcapitole: “Romancierul”, “Istoricul literar” (o prelungire a unor trecute elogi exagerate pentru “Istoria literaturii dacoromâne” – o operă la fel de insolită și exagerată în intenții, 1999/2013; dacă punem în paranteză ... fenomenologică literatura din Grecia și Roma antică, noi românii avem cea mai *bătrână* literatură din Europa!), “Esteticianul”, “Teoreticianul literar” (“Prelegeri de estetică Ortodoxă, 2 vol.; “Teologia ortodoxă și arta cuvântului. Introducere în teoria literaturii, 3 vol., sunt lucrări unice în cultura română și europeană semnate de unul dintre cei mai importanți teoreticieni literari din întreaga evoluție a culturii române și europene.” Să o credem pe cuvânt pe autoarea studiului critic!), “Gazetarul”; Mihail Diaconescu fiind și un mare și eminent gazetar, o adevărată emanație a istoriei gazetăriei românești. Drept argument ne este furnizată o listă cu nu mai puțin de 24 de personalități din gazetăria românească. Mi-e oarecum să citez listaghiveci. Din CV “scriitorului integral” nu puteau lipsi operele de “Critic de artă”. Și în acest domeniu își are locul său “distinct în palierul criticilor de artă din istoria culturii române.”

Ca și în capitolul precedent, și în următorul, “Ce este «fenomenologia» narativă a spiritului românesc” procedează organizat pentru a descifra înțelesul frazei sub care scriitorul își așează ciclul de romane istorice. Fraza scriitorului o consider cât se poate de clară, dar exegeta complică explicația prin apelul inutil la nume celebre, la termeni și concepte din estetică, teoria literară, filosofie, teologie și astfel, copăcel-copăcel, aflăm că dimensiunile existenței românești sunt cea: *eroică, tragică, morală, misionară, spirituală, sublimă*.

În cap. “Strategie și tactică epică” sunt comentate cele nouă romane diaconesciene, toate “capodopere”, care alcătuiesc “fenomenologia narativă a spiritului românesc”. O primă apreciere a romanelor sună astfel: “Prin intermediul acestor evocări istorice, lectorul este purtat spre înțelesuri fundamentale, ascunse, stabile, premergătoare, ideale, incontestabile, misterioase, spre laturi nebănuite și neștiute a ceea ce a fost, spre ceea ce prin simpla documentare istorică nu putem afla (p. 81). Momentele istorice a evocărilor romancierului sunt Dacia lui Burebista (*Călătorie spre zei – 1982*); epoca dacoromână (*Depărtarea și timpul – 1986*); epoca “umanismului românesc în epoca Renașterii și Reformei”, secolul XVI, Moldova domnitorilor Despot Vodă, Petru Șchiopul, Ioan Vodă Sasu (*Adevărul retorului Lucaci – 1977*); Transilvania secolului al XVII-lea al Barocului românesc (*Marele Cântec – 1980*); epoca brâncovenească și a primilor ani ai fanariotismului (*Culorile sângelui – 1973*); epoca romantică premergătoare unirii principatelor române (*Speranța – 1984*); Marea Unire (*Sacrificiul – 1988*); România și Europa după al doilea război

mondial (*Umbrele nopții* - 1980); România sub dictatura comunistă (*Nopți și neliniști. Pseudojurnal metafizic* - 2007). Toate cele nouă romane ca certe realizări literare își au locul lor de onoare în literatura noastră, dar acest fapt nu justifică stilul apologetic în care sunt prezentate. Nu punem la îndoială sinceritatea și buna credință a scriitorului în ideea care dă unitate de ciclu romanelor sale, dar trebuie să precizăm, lucru pe care monografista nu-l face, că Mihail Diaconescu își scrie și publică evocările istorice tocmai în perioada de înflorire a protocronismului și a patriotismului ceaușist. Romancierul a căzut în capcană ca și naivul Edgar Papu.

Una din observațiile corecte ale exegetei: protagoniștii acestor opere epice sunt intelectuali ori artiști. Ideea este prolix demonstrată în cap. "Intelectualii creatori de valori și contextul istoric în care trăiesc. Personajele - simbol și drama opțiunii". În cele 10 subcapitole (119 p.) se purcede la identificarea și decodarea simbolurilor și a semnificațiilor simbolice ale personajelor. După un preambul care, prin reluări din paginile precedente, ne spune sentențios de ce eroii romanelor sunt personaje simbolice, și două subcapitole ("Sumare note despre simbol" și "Funcția poetică și revelatoare a simbolului raportată la misterul istoriei și dimensiunea ei spirituală și metafizică. Câteva aspecte generale") se purcede la identificarea și decodarea celor 60 de simboluri (fără personajele simbolice) dintre care diavolul, călătoria (cu drumuri și popasuri), visul apare în mai multe variante. În subcapitole sunt prezente paragrafe care reiau comentarii anterioare despre unul sau altul din romane.

În siajul acestui generos capitol se înscriu capitolele care urmează: "Tablouri simbolice"; "Pitoresc, simbolic, metafizic"; "Portrete simbolice, conflicte simbolice"; "Tema creației și varietatea simbolurilor"; "Intelectualul și destinul neamului său". Din păcate, problemele interesante sunt aproape decimate de boala repetițiilor.

O frază care ilustrează tonul apologetic al monografiei este următoarea extrasă din capitolul "Preocuparea pentru simboluri susține puterea de atracție a romanelor", fraza reunește toată floarea cea vestită a intelighenței românești: "Abordarea din perspectivă fenomenologică a romanelor lui Mihail Diaconescu i-a preocupat pe numeroși filosofi, teologi, sociologi, lingviști, antropologi, pedagogi, istorici, teoreticieni, militari, epistemologi, logicieni, dar mai ales pe comentarii de literatură." Fraza este reluată în alte pagini. Sfătuim pe cititorul romanelor diaconesciene să aștepte cu răbdare nașterea a noi discipline care să se dedice studierii operei lui Mihail Diaconescu!

Tradiționalismul asumat de Mihail Diaconescu nu este "opac", ne spune exegeta în cap. "Modernitatea romanelor lui Mihail Diaconescu", scriitorul și-l depășește, romanele sale fiind moderne prin prezența "dramei existențiale" ("alienare", "angoasă", "stări tensionate", prin conflictul "intelectualului cu puterea politică") a omului. Epicizarea dramelor existențiale a eroilor-simbolici se realizează prin utilizarea parabolei, mitului, alegoriei, prin "construcția labirintică a romanelor."

Orice demers critic de o asemenea dimensiune se încheie cu capitolul "Concluzii". Iată câteva din concluziile la care a ajuns autoarea: "Noi credem, deși le-au fost consacrate mii de exegeze savante și atâtea masive volume monografice, că subtilitățile artei epice diaconesciene sunt foarte departe de a fi integral

descifrate și discutate”; “Dar Mihail Diaconescu este un tradiționalist straniu, care *înnoiește* (sub. în text) romanul istoric și romanul parabolă după criteriile numai de el practicate, bizare uneori, deturnante. Temeritatea cu care el a transfigurat artistic unele probleme morale, epoci istorice și personalități creatoare nu are precedent în literatura noastră.”; “Această consecvență trimitere spre Absolut, susținută de variate rafinate compoziționale, psihologice, expresive și simbolice face din Mihail Diaconescu un scriitor religios și, totodată, un mare clasic al literaturii române și europene [...] estetica spiritualistă și tradiționalismul consecvent pe care scriitorul le promovează sunt mereu *în răspăr* (sub. în text) cu orientările actuale ale literaturii române și europene.”

Adevărate frisoane mi-a provocat cele 126 de pagini de bibliografie. Dacă nu m-am zăpăcit numărând, sunt 1000 de poziții. Lista bibliografică e precedată de o “introducere” din care spicuiesc: “În lista de autori și de comentatori anexată aici am pornit de la riguroasele bibliografii apărute în cele șase ample volume monografice dedicate până acum personalității și operei lui Mihail Diaconescu [...]. În mod deosebit mi-a fost de folos volumul lui Ilie Baranga, “Noi contribuții bibliografice la studiul operei lui Mihail Diaconescu” – 2009, o lucrare de o excepțională valoare științifică și un instrument de lucru deosebit de util, și studiul Ilie Bădescu, “Drama istorică a omului creștin în literatura lui Mihail Diaconescu. De la sociologia literaturii la fenomenologia narativă, contribuții antropologice” – 2010. Față de bibliografia domnului profesor Ilie Bădescu (cea mai amplă) în paginile ce urmează am adăugat însă (sic!) peste 300 de titluri noi.” Fotografia bibliografiei este următoarea:

1. În volume: A. Dicționare tematice; B. Dicționare ale unor personalități, publicate în România/străinătate; C. În istorii literare; D. În volume de critică literară; E. În volume monografice; F. În alte volume; **2.** În publicații: A. Texte semnate; B. Texte nesemnate; **3.** Comentarii sau mențiuni pe internet.

În multe din pozițiile bibliografiei Mihail Diaconescu e doar amintit cu numele, altele sunt strict teologice (ortodoxe), iar foarte multe sunt diplome de licență sau lucrări de masterat care zac în arhiva Universității Spiru Haret și a Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca. Un critic obiectiv, și rațional, și chiar onest și-ar fi redus bibliografia la minimul necesar, după următorul model, devenit clasic-universal: 1. Bibliografia operei scriitorului; 2. Bibliografia teoretică consultată; 3. Bibliografia critică a operei (evident, consultată).

Lexicul și sintaxa, stilul exegetei suferă de febreitate. Orgia superlativelor obturează spiritul critic obiectiv și alungă nuanțele din comentariu. Ilustrarea celor afirmate se poate face doar printr-o listă ... lungă de citate. Din posibila listă citez: “Mihail Diaconescu este unul dintre cei mai importanți teoreticieni literari din întreaga evoluție a culturii române și europene”; “Mihail Diaconescu este autorul unor creații epice, științifice și teoretice monumentale” (p. 180); Mihail Diaconescu este “unul dintre cei mai importanți romancieri din istoria literaturii române și europene” (p. 221); “*Marele cântec și, mai ales, Nopti și neliniști. Pseudojurnal metafizic* nu au echivalent în literatura română și europeană.” “Mihail Diaconescu face parte dintr-o familie de spirite care a dat un nou curs literaturii europene” (p.

101); romanele diaconesciene sunt capodopere de aceea autorul lor "a fost adeseori comparat cu Balzac, Tolstoi, Hermann Hesse, Sadoveanu" (p. 98); în altă pagină (p. 93) este comparat cu Dostoievski, Francois Mauriac, Jean Giraudoux, Camil Petrescu, G. Ibrăileanu, Anton Holban, Gib Mihăiescu, Mircea Eliade. Pentru a cunoaște pe toți congenerii (scriitori, artiști, filosofi, teologi) lui Mihail Diaconescu, trimit la p. 63, 75, 93, 98, 101. Să fim mândri că Mihail Diaconescu este egalul lui Shakespeare, Balzac, Dostoievski, Tolstoi, Hesse, Camus ..., dar mândri că încă nu avem un Nobel acordat lui Mihail Diaconescu.

Studiul (sau autoarea?) mai are și alte hibe. De exemplu, păreri despre simbolism, simbol, baroc, tragic, pitoresc nu numai că sunt eclectic, dar și înnourate prin lărgirea exagerată a sferei lor semantice și de aplicabilitate. După cum am mai spus, autoarei monografiei îi lipsește discernământul și nuanțele critice. Iată o referire la o epocă apusă și la o revistă care, atunci, prin anumiți colaboratori au slujit-o cu sârg: "Mihail Diaconescu se simte profund atașat sufletește de *personalități care au ilustrat după 1976, gruparea de străluciți scriitori de la Luceafărul: Mihai Ungheanu, Nicolae Frunteletă, N. Georgescu, Ilie Bădescu, Thedor Codreanu, Grigore Hagiu, Ion Gheorghe, Ion Lăncrăjan, Paul Anghel, Paul Dugnean, Artur Silvestri, Gh. Buluță, Sultana Craia și mulți alții*" (s.n.-I.P.).

Despre romanele diaconesciene, monografista afirmă: "În aceste romane fiecare amănunt are forța revelatoare. Nimic nu este de prisos. Nimic nu este distorsionat, precar, redundant." Cu regret, asemenea lucruri nu pot spune despre monografia Monicăi Dușan. Eliminând repetițiile, citatele de 2-3 pagini și poziții inutile din lista bibliografică, paginile cărții - 412 - puteau fi reduse aproape la jumătate, care, la rândul ei, prin esențializare și sistematizare putea fi redusă la jumătate. Astfel ar fi rezultat un studiu de 100 - 120 de pagini.

Mihail Diaconescu, romancier important, creator al unui univers românesc original, merita o monografie absolut de altă ținută.